

и чешском языке. Редактор-координатор — академик РАН Г. В. Осипов. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА • М), 2000. — 488 с.

3. Административное право Украины. — 2-е изд., перераб. и доп. [Учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец.]; Под ред. проф. Ю.П. Битяка. — Харьков: Право, 2003. — с. 576.

4. Адміністративне право України: Навчальний посібник / С. Г. Стеценко. — К.: Атіка, 2008. — 624 с.

5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.

6. Павлов Д. М.Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. — К. : МАУП, 2007. — 136 с. — Бібліогр. : с. 123–128.

7. Поняття і структура механізму протидії наркозлочинності / Я. В. Ступник // Форум права. - 2011. — № 1. - С. 994-997.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Буцел. — К; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005, с.1728.

9. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. — СПб. : «Норинт,2000». — с.1536.

10. Скакун О. Ф.Теорія права і держави: Підручник.— 2-ге видання. — К.: Алерта; КНТ;ЦУЛ, 2010. — 520 с.

УДК 342+35.078.3

Чистоклетов Л. Г., к.ю.н., професор, професор
кафедри адміністративно-правових дисциплін ЛьвДУВС

Про можливості використання ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні

Охарактеризовано ситуаційний, діяльнісний і соціокультурний підходи до наукового пізнання. Дано оцінку можливостей їх використання в науковій розробці проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Ключові слова: ситуаційний, діяльнісний, соціокультурний підходи, безпека, суб'єкт господарювання, дослідження, юридична ситуація, адміністративно-правове забезпечення, наукова розробка.

Охарактеризованы ситуационный, деятельностный и социокультурный подходы к научному познанию. Дана оценка возможностей их использования в научной разработке проблемы совершенствования административно-правового обеспечения безопасности субъектов хозяйствования в Украине.

Ключевые слова: ситуационный, деятельностный, социокультурный подходы, безопасность, субъект хозяйствования, исследование, юридическая ситуация, административно-правовое обеспечение, научная разработка.

Characterized situational, activity and socio-cultural approaches to scientific knowledge. The estimate of possibilities of their use in scientific development problems of improving administrative and legal security entities in Ukraine.

Keywords: situational, activity, sociocultural approaches, security entity, research, legal situation, administrative and legal support, scientific development.

Постановка проблеми. В одному з найгрунтовніших досліджень методологічних проблем пострадянського правознавства основними шляхами «розширення й ускладнення системи методу юриспруденції» цілком слушно, на нашу думку, визначено: 1) комбінування наявних елементів методу юридичної науки й створення в такий спосіб нових дослідницьких моделей і конструкцій; 2) засвоєння нових парадигм, залучення нових методологічних засобів і процедур [1, с. 219–220]. Дана стаття присвячена питанню про використання другого із цих шляхів у процесі наукової розробки проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Мета статті — дати загальну оцінку можливостей використання ситуаційного, діяльнісного й соціокультурного підходів у науковій розробці проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Стан дослідження. Наскільки нам відомо, питанню, якому присвячена дана стаття, дотепер не приділялося належної уваги. Разом з тим маємо можливість опертися на праці тих представників юридичної науки, які розглядали можливості використання в ній названих вище методологічних підходів у інших ракурсах. Насамперед, це праці Т. Волчецької, С. Гусарева, А. Гусейнова, С. Максимова, І. Шипунова.

Виклад основного матеріалу. Діяльність зі створення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні розпочалася й відбувається за умов значною мірою хаотичного процесу становлення в ній нової державно-правової системи. Тому логічно є постановка питання про використання для формування наукової основи цієї діяльності ситуаційного пізнавального підходу, застосовного як до несистемних, так і несистемних об'єктів, причому і коли система ще не склалася, і коли система виникла, і коли вона розпалася [2].

Що являє собою юридична ситуація? На нашу думку, найбільш вагомий внесок в осмислення цієї категорії зроблено І. Шипуновим. Він вважає, що «під юридичною ситуацією можна розуміти єдину, цілісну, відносно стабільну сукупність обставин, яка випадково склалася в певних умовах місця й часу, підлягає певному правовому розв'язанню, має здогадний характер, характеризується повторюваністю й конфліктністю» [3].

Розв'язану юридичну ситуацію І. Шипунов трактує як цілісне системно-структурне утворення, яке виконує функцію наочного відображення ефективності дії правової системи і є елементом останньої. Процес набуття юридичною ситуацією системних якостей та її входження в підсистему правозастосування (компонент правової системи, який виражає реалізацію права) характеризується ним як прямий перехід юридичної ситуації із правової дійсності в правову систему. З огляду на здатність юридичної ситуації брати участь у формуванні якості системи через внутрішні і зовнішні системоутворюючі зв'язки, І. Шипуновим як елемент правової системи виділяється «однорідна юридична ситуація», яка відображає аналогічні за сутністю їх розв'язання юридичні ситуації, що багаторазово повторюються. Як зазначає І. Шипунов, на відміну від одиначної ситуації, якою правова система часом нехтує, однорідна юридична ситуація з неминучістю тягне за собою зміну якості підсистеми правозастосування [3].

Далі І. Шипунов указує на таке: а) однорідна юридична ситуація, яка спочатку розташовується в компоненті «правозастосування», несучи в собі в знятому вигляді принцип розв'язання аналогічних справ, закріплюється в правосвідомості як стереотип, у чому виражається системоутворююча функція такої ситуації; б) нерозв'язана юридична ситуація також може впливати на правову систему — безпосередньо через

компонент правосвідомості, мінаючи правозастосування; в) у позитивному праві юридична ситуація виступає як гіпотеза правової норми. Звідси ним робиться такий висновок: юридична ситуація знаходить свій прояв в усіх компонентах правової системи, що передбачає можливість виділення ситуаційного аспекту цієї системи, покликаною відобразити її гнучкість і захистити від зайвої формалізованості [3].

У юридичній науці значення для неї ситуаційного підходу оцінюється дуже високо. Основні мотиви, які при цьому називаються, такі. По-перше, «юридична діяльність має ситуаційну природу, і розроблення рекомендацій з її оптимізації без урахування можливостей ситуаційного аналізу... видається неефективним» [4]. По-друге, ситуаційний погляд на правову систему дозволяє предметно й конкретно розуміти здійснювані правотворчі ініціативи [3]. По-третє, ситуаційний підхід дозволяє виділити типові юридичні ситуації, що дає можливість розробити щодо них диференційовані методичні рекомендації [5, с. 17]. По-четверте, завдяки аналізу юридично значущих ситуацій точніше з'ясовується сутність юридичних фактів, що зменшує ризик не цілком точного їх закріплення в нормах права [5, с. 18]. По-п'яте, класифікатори юридичних фактів і сконструйовані на цій основі ситуаційні моделі дозволяють створювати ситуаційно-моделюючі й експертні комп'ютерні системи для різних галузей права [5, с. 19].

Яким ж є теперішній стан юридичної ситуації? На жаль, доводиться констатувати, що й досі залишається значною мірою актуальною та його оцінка, яку у 2009 р. дав І. Шипунов: «Ситуаційна проблематика в правознавстві не може бути визнана достатньо розробленою. Вивчення ситуаційного аспекту правової дійсності проводиться на рівні галузевих і спеціальних юридичних наук, проте належного загальнотеоретичного осмислення дана проблема до теперішнього часу не отримала...» [3]. Це, зрозуміло, істотно обмежує можливості використання потенціалу ситуаційного підходу в правових дослідженнях, у тому числі й в науковій розробці проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання. Разом з тим очевидно, що вже лише наведений вище перелік мотивів присутньої в сучасній літературі високої оцінки юридичної ситуації дозволяє скласти певне уявлення про те, яких орієнтирів належить додержуватися, аби бодай частково реалізувати цей потенціал.

Розгляд можливостей використання діяльнісного підходу в науковій розробці проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні почнемо з нагадування, що в трактуванні цього підходу існують дві основні позиції. Одну з них Г. Шедровицький охарактеризував у такий спосіб: «...наші уявлення про об'єкт, та й сам об'єкт як особлива організованість, задаються й визначаються не тільки й навіть не стільки матеріалом природи й світу, скільки засобами й методами нашого мислення та нашої діяльності. І саме в цьому переведенні нашої уваги й наших інтересів з об'єкта як такого на засоби й методи нашої власної МД (мислєдіяльності. — Л. Ч.), яка творить об'єкти й уявлення про них, і полягає сутність діяльнісного підходу» [6, с. 154]. Інша позиція спирається на думку, що «...діяльність людини завжди предметна й при цьому здійснюється не відповідно до особливостей організації людського тіла, а відповідно до специфічної логіки кожного специфічного предмета — у цьому й полягає “універсальність” людини, яка відрізняє її від усіх інших живих істот» [7, с. 23–24]. Специфіці вивчення правових явищ і процесів, на наш погляд, більше відповідає друга із цих позицій. Та слід урахувати, що в рамках дослідження проблеми адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання доводиться вивчати й інші явища та процеси.

В юриспруденції інтерес до діяльнісного підходу виник ще в 1970-х рр. [8, с. 30]. Та попри це сьогодні стан справ з його використанням в юридичній науці такий: «Діяльнісний підхід у правовій науці ще не посів належного йому місця, багато які звичні для філософів поняття не знайшли там постійного місця проживання й здаються або беззмістовними, або надто екзотичними» [9, с. 7]. Це, безумовно, утруднює використання даного підходу для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

З діяльнісним підходом дуже тісно пов'язаний соціокультурний підхід. Це видно вже з визначень останнього, згідно з якими він полягає в розумінні суспільства як єдності культури й соціальності, що утворюються й перетворюються діяльністю людини [10, с. 7; 11, с. 3]. Та й вихідний принцип соціокультурного підходу, а саме принцип людини активної, близький до загальнофілософського принципу діяльності, відрізняючись від останнього фактично лише тим, що акцентує увагу на багатовимірності людини як біосоціокультурної істоти й на елементах структури особистості як суб'єкта дій та передбачає розуміння самої дії даного суб'єкта як компонента взаємодії з іншими суб'єктами [11, с. 5].

Характеризуючи соціокультурний підхід до правових досліджень, А. Гусейнов указує, що цей підхід, найважливішим елементом якого він вважає реальне виявлення можливостей формування все більш ефективних програм правового розвитку й посилення впливу в суспільстві більш ефективних форм права [12, с. 91], свідчить про діяльну природу останнього, якої не враховує загальноприйняте його визначення як системи юридичних норм [12, с. 91]. Воно, як слушно зазначає А. Гусейнов, повертає увагу виключно до інституційної функції з нормативного впорядкування суспільних відносин, тоді як право являє собою «живий організм», активний фактор перетворення буття, стабілізації суспільних відносин на основі освоєння соціокультурних програм, які передаються з покоління в покоління [12, с. 91].

На нашу думку, не можна не погодитися з А. Гусейновим, коли він вказує на доцільність поєднувати соціокультурний підхід до права з антропологічним методом, «...який орієнтований... на вивчення культурної природи права й тих життєвих форм, які виражені в праві» [12, с. 98]. Саме такому баченню відповідає позиція С. Максимова, згідно з якою діяльність у сфері адміністративно-правового забезпечення економічної безпеки повинна бути співвіднесена з різними культурними та релігійними традиціями, ментальністю різних соціальних груп, їх рівнем правосвідомості [13, с. 95]. Цілком очевидно, що такі ж соціокультурні чинники належить урахувувати й в процесі вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Висновки. Оскільки діяльність зі створення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні розпочалася й відбувається за умов значною мірою хаотичного процесу становлення в ній нової державно-правової системи, логічною є постановка питання про використання для формування наукової основи цієї діяльності ситуаційного пізнавального підходу, застосовного і коли система ще не склалася, і коли система виникла, і коли вона розпалася. Проте і цей підхід у цілому, і юридична ситуація поки що перебувають на стадії становлення, що утруднює їх використання для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Більш тривалу історію, порівняно із ситуаційним підходом, має діяльнісний підхід,

який після досить тривалої перерви останнім часом знов почав привертати увагу науковців, у тому числі й представників юридичної науки. З-поміж двох основних позицій щодо трактування діяльнісного підходу специфіці досліджень правових явищ і процесів більше відповідає та, за якою діяльність людини завжди предметна й здійснюється відповідно до логіки кожного специфічного предмета. Проте аналіз інших явищ і процесів, які доводиться вивчати в процесі наукової розробки проблеми вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, може потребувати опори й на таке трактування діяльнісного підходу, що передбачає перенесення нашої уваги й наших інтересів з об'єкта як такого на засоби й методи нашої власної мислєдіяльності, котра творить об'єкти й уявлення про них.

З діяльнісним підходом дуже тісно пов'язаний соціокультурний підхід, вихідний принцип якого (принцип людини активної) близький до загальнофілософського принципу діяльності. Соціокультурний підхід до права доцільно поєднувати з антропологічним методом, зокрема й в дослідженнях, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки / Н.Н. Тарасов. — Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. — 264 с. — Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_4041.html
2. Солодухо Н.М. Методология ситуационного подхода в научном познании / Солодухо Н.М. // Фундам. исслед. — 2005. — № 8. — С. 85–87. — Режим доступа : <http://www.rae.ru/fs/pdf/2005/8/56.pdf>
3. Шипунов И.В. Юридическая ситуация как общетеоретическая категория / Шипунов Иван Викторович : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». — Омск, 2009. — 24 с. — Режим доступа : www.omsu.ru/file.php?id=3586
4. Осипова Е.В. Обзор Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуологии Балтийского федерального университета им. Иммануила Канта. Калининград, 2–3 ноября 2012 г. / Осипова Е.В. // Современ. право : науч. сеть. — Режим доступа : <http://www.sovremennoepravo.ru/m/events/view/Использование-ситуационного-подхода-в-юридической-науке>
5. Волчечкая Т.С. Ситуационный подход в практической и исследовательской криминалистической деятельности : учеб. пособие / Т.С. Волчечкая. — Калининград : Калинингр. ун-т, 1999. — 74 с. — Режим доступа : <http://window.edu.ru/resource/720/22720/files/volchets.pdf>.
6. Щедровицкий Г.П. Избранные труды / Г.П. Щедровицкий. — М. : Изд-во Шк. Культур. Политики, 1995. — 800 с. — Режим доступа : http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/filosofija_jazyka/shhedrovickij_g_p_izbrannye_trudy_1995/32-1-0-1320
7. Лекторский В.А. Деятельностный подход вчера и сегодня / В.А. Лекторский // Стиль мышления: проблема исторического единства научного знания: К 80-летию Владимира Петровича Зинченко. — М. : РОССПЭН, 2011. — С. 15–27. — Режим доступа : <http://publications.hse.ru/chapters/90275395>
8. Гусарев С.Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства / Станіслав Дмитрович Гусарєв // Альм. права. — 2011. — Вип. 2. — С. 29–33. — Режим доступа : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/62880>
9. Беляев М.А. Юридическое познание как деятельность / М. А. Беляев // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер.: Философия. — 2012. — № 1. — С. 3–21. — Режим доступа : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylosophy/2012/01/2012-01-01.pdf>
10. Белякова Ю.Л. Социокультурный подход: этапы формирования и основные императивы / Белякова Ю.Л. // Государственное упр. : электрон. вестн. — 2011. — Вып. 29. — Режим доступа : http://ejournal.spa.msu.ru/vestnik/item/29_2011belyakova.htm
11. Лапин Н.И. Социокультурный подход и социетально-функциональные структуры / Н.И. Лапин //

Социол. исслед. – 2000. – № 7. – С. 3 – 12. – Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/socis/msg/18520274.html>

12. Гусейнов Абульфаз Ибрагим оглы. Право как феномен культуры : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Гусейнов Абульфаз Ибрагим оглы. – М., 2007. – 410 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/694207/>

13. Максимов С.Н. Административно-правовое обеспечение экономической безопасности в Российской Федерации: концептуальные и методологические аспекты : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.14 / Максимов Сергей Николаевич. – М., 2014. – 298 с. – Режим доступа : http://dissovet.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php?id=28&mod=dis&dis_id=360

УДК 347.68

Курило Т. В., профессор кафедры
цивільного права та процесу ЛьвДУВС, к.ю.н., доцент

Юридична природа спадкового договору та його місце в системі цивільного законодавства

В статті проаналізовано правову природу спадкового договору і його місце в системі договірних конструкцій цивільного права України.

Ключові слова: спадковий договір, спадкування, набувач, відчужувач, спадкове право.

В статье проанализировано правовую природу наследственного договора и его место в системе договорных конструкций гражданского права Украины.

Ключевые слова: наследственный договор, наследование, приобретатель, отчуждатель, наследственное право.

The article analyzes the legal nature of the hereditary contract and its place in civil law contractual structures Ukraine.

Keywords: hereditary contract, inheritance, purchaser, disposing inheritance law.

Актуальність теми. Спадковий договір, будучи донедавна невідомим нашому законодавцеві, є визнаним інститутом у деяких європейських країнах. Найбільше визнання і найбільш детальну розробку цей інститут отримав у Німеччині. Крім того, норми про спадкові договори містяться у цивільному законодавстві Швейцарії. У Франції укласти спадкові договори дозволяється винятково між подружжям. При цьому згідно ЦК Франції предметом спадкового договору подружжя може бути як право власності, якщо вони не мають дітей, так і право користування, поєднане з правом отримувати доходи від майна, якщо залишилися діти та інші низхідні.

Спадковий договір є новим інститутом цивільного права України, хоч і давно впроваджений у законодавство багатьох європейських країн. Беручи до уваги те, що цей договір є цивільним договором, він, всупереч своїй назві, одержав правове регулювання у главі. 6 ЦК України «Спадкове право».

Метою наукового дослідження є з'ясування правової характеристики спадкового договору, детальний розгляд його особливостей та сутності.

Теоретичну основу дослідження склали праці Васильченка В.В., Луця В.В., Кучеренко Д.С., Шама Н.П., Турлоковського Я., Заїки Ю.О., Чуйкової В. та інших дослідників цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Спадковий договір, як свідчить зміст ст. ст. 1302-